Tretja številka//varstvo ptic: **Kmetijska politika je naravo v Evropi »pustila na cedilu«**//narava: **Invazivni vrsti komarjev v Sloveniji**//portret ptice: **Čuk**//iz ornitoloških raziskav: **Kako ptice zmanjšajo porabo energije med selitvijo**//mi za ptice in naravo: **Mladi ornitologi so raziskovali ptice Goričkega**/**Vrnitev »plavih vran« na Goričko**

Svet ptic: 03,'14

revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije//letnik 20, številka 03, oktober 2014//ISSN: 1580-3600

→ SVET PTIC:
revija Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije, letnik 20, številka 03, oktober 2014//ISSN: 1580-3600 (prej Novice DOPPS//ISSN: 1408-9629)

spletna stran revije:
http://ptice.si/publikacije/svet-ptic

izdajatelj:
Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS – BirdLife Slovenia©), p. p. 2990, SI-1000 Ljubljana

© Revija, vsi v njej objavljeni prispevki, fotografije, risbe, skice, tabele in grafikoni so avtorsko zavarovani. Za rabo, ki je zakon o avtorskih pravicah izrecno ne dopušča, je potrebno soglasje izdajatelja.
Revija nastaja po velikodušnosti avtorjev, ki svoje pisne in slikovne prispevke podarjajo z namenom, da pripomorejo k varovanju ptic in narave.

naslov uredništva:
Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS – BirdLife Slovenia©), Tržaška cesta 2 (p. p. 2990), SI-1000 Ljubljana, tel.: 01 426 58 75, fax: 01 425 11 81, e-pošta: dopps@dopps.si, spletna stran: ptice.si

glavna urednica: Petra Vrh Vrezec
e-pošta: petra.vrh@dopps.si
uredniški odbor: Luka Božič, Alenka Bradač, Katarina Denac, Tomaž Mihelič, Jakob Smole, dr. Tomi Trilar, Barbara Vidmar, doc. dr. Al Vrezec
lektoriranje: Mojca Pipan
art direktor: Jasna Andrič
oblikovanje: Mina Žabnikar
prelom: Metka Ciuha, Camera d.o.o.
tisk: Schwarz print d.o.o.
naklada: 2.500 izvodov
izhajanje: letno izidejo 4 številke

Člani DOPPS prejmejo revijo brezplačno.
Revijo sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).
Revija je vpisana v register javnih glasil pod zaporedno številko 1610. Mnenje avtorjev ni nujno mnenje uredništva.
Prispevke lahko pošiljate na naslov uredništva ali na elektronski naslov: petra.vrh@dopps.si
Za objavo oglasov pokličite na društveni telefon ali pošljite e-mail glavni urednici.

Poslanstvo DOPPS: Delamo za varstvo ptic in njihovih življenjskih okolij. S tem prispevamo k ohranjanju narave in blaginji celotne družbe.

predsednik: Rudolf Tekavčič
podpredsednica: dr. Tatjana Čelik
upravni odbor: Tilen Basle, Peter Krečič, Cvetka Marhold, Tomaž Mihelič, mag. Iztok Noč, Tanja Šumrada
nadzorni odbor: prof. dr. Franc Janžekovič, prof. dr. Peter Legiša, Bojan Marčeta, dr. Tomi Trilar
direktor: doc. dr. Damijan Denac
IBAN: SI56 0201 8001 8257 011

DOPPS je slovenski partner svetovne zveze naravovarstvenih organizacij BirdLife International.

Fotografija na naslovnici:
Tudi mokrišča na selitveni poti so pomembna za ohranjanje martincev, čeprav pri nas ne gnezdijo. Na sliki sta močvirska martinca *(Tringa glareola)* pri borbi za najboljše prehranjevalno mesto.
foto: Bojan Škerjanc

4
Ptice naših krajev
// Al Vrezec, Jurij Hanžel

6
Martinci Slovenije
// Luka Božič

12
Kmetijska politika je naravo v Evropi (zopet) »pustila na cedilu«
// Tanja Šumrada

14
Invazivni vrsti komarjev v Sloveniji
// Katja Kalan

16
Čuk
// Tomaž Berce

18
Kako ptice zmanjšajo porabo energije med selitvijo
// Maja Jankovec in Tadeja Kozjek

20
Franc Bračko – srčni naravovarstvenik in pobudnik ohranitve breguljk pri nas
//pogovarjala se je Petra Vrh Vrezec

22
S čim vse lahko hranimo ptice
// Petra Vrh Vrezec

24
Jesenska gostija
// Barbara Vidmar, ilustracija Kristina Krhin

31
Popis vodomca na Krki
// Gregor Bernard, Tomaž Jančar

32
Maroko, kraljeva dežela ob Atlantskem oceanu
// Gregor Domanjko in Mojca Podletnik

34
Jesenska opazovanja v naravi
// Blaž Blažič, Dejan Bordjan, Barbara Bric, Jernej Figelj, Miha Krofel, Slavko Polak, Petra Vrh Vrezec

36
Mladi ornitologi so raziskovali ptice Goričkega
// Katarina Denac

38
Labod na Krki še nedavno občudovana ptica – danes ni več tako
// Andrej Hudoklin

39
Vrnitev »plavih vran« na Goričko
// Gregor Domanjko in Robi Gjergjek

41
Spomladansko preštevanje znanilk pomladi
// Barbara Vidmar

42
Navihani krokarji
// Miha Krofel

44
20 let poljudnega društvenega glasila – 3. del
// Damijan Denac, Urša Koce

46
Breguljke ob gradbišču HE Brežice
// Branko Brečko

47
Siničke v mali šoli
// Zvonko Kokalj

48
Naj fotoulov
// Ivan Esenko, Branko Brečko, Aleksander Pritekelj, Miha Podlogar

49
Novice DOPPS

1

2

Čuk

// Tomaž Berce

Bilo je pred približno desetimi leti, ko smo s prijatelji skoraj vsak večer igrali nogomet na igrišču v Dornberku. Kljub preganjanju po igrišču in močni razsvetljavi je par čukov *(Athene noctua)* neumorno nosil hrano mladičem. Ti so ju čakali na podstrešju športne dvorane. Starša sta lovila v okolici igrišča, na pokošenem travniku in v vinogradu sredi vasi. Igra je vsaj za trenutek obstala, ko se je nad nami zaslišalo čukovo petje.

Sove in vraževerje

Nočne ptice so bile nedvomno tiste, ki so vplivale na mojo pot v ornitologijo. Spominjam se, kako smo poleti z družino večkrat odšli na Kras poslušat nočno življenje. Sove so pri ljudeh vedno vzbujale različna čustva, od spoštovanja do sovraštva. Skozi stoletja se je izoblikovalo verovanje, da sove z oglašanjem prinašajo smrt v hišo, povezovali pa so jih tudi z utelešenjem hudiča. Vraževerje, povezano s sovami, je še vedno prisotno v Sloveniji. Strah izvira iz časov, ko še ni bilo javne razsvetljave in je ponoči gorela brlivka le ob hudo bolnem človeku ali v hiši, kjer so svojci bdeli ob pokojniku. Ob tej svetlobi so se zbirale žuželke, ki so v toplejšem delu leta glavna hrana čuka in velikega skovika *(Otus scops)*. Vrsti sta se prilagodili in se zadrževali v naseljih, prestrašeni ljudje pa so oglašanje sov vraževerno označili za klicanje smrti. Žal pa vraževerje ni bilo vedno tako nedolžno, saj so bile sove v preteklosti preganjane, pogosto pa so nanje tudi streljali.

Pozitiven primer vezi med narodom in sovo kot simbolom je Grčija. Stari Grki so sove uprizarjali skupaj s podobo boginje modrosti – Ateno. Sova, ki sedi na Atenini roki, je dejansko čuk, ki je prav po boginji dobil svoje latinsko rodovno ime *Athene*. Tako so po boginji tudi sove postale simbol modrosti. Pomembnost čuka v zgodovini Grčije prepoznamo tudi po njegovi podobi na evrskem kovancu, ki je enaka upodobitvi, ki je pred 2.500 leti krasila novec grške tetradrahme.

Kdo skovika in kdo čuka

V preteklosti, preden je pisatelj in naravoslovec Fran Erjavec napisal knjigo z naslovom *Domače in tuje živali v podobah*, je bilo jasno, da skovik skovika, čuk pa čuka. Z izdajo 4. zvezka omenjene zbirke pa je nastala zmeda, ki je med nepoznavalci aktualna še danes. Veliki skovik je postal tisti, ki v spomladanskih in poletnih nočeh poje »čuuuk«, čuk pa tisti, ki raznoliko skovika čez celo leto. Danes je kot pravilno poimenovanje ostalo tisto, ki ga je uvedel Erjavec. Poimenovanje vrst v ljudskem jeziku

posnema oglašanje obeh sov in bi ga morali pravzaprav obravnavati kot pravilnega.

Nekaj o čuku

Zgodovina vrste *Athene noctua* je vsaj delno povezana z ozemljem današnje Slovenije. Vrsto je namreč leta 1769 prvi znanstveno opisal Giovanni Antonio Scopoli, ki je služboval kot rudniški zdravnik v Idriji.

Čuk se pri nas zadržuje čez celo leto in velja za stalnico, ki ostane vse življenje v bližini rodnega območja. Velikost domačega okoliša se skozi leto spreminja in je največja pozimi, ko mora hrano iskati na večjem območju.

Čuki imajo stalno partnersko zvezo. Večina parov ostane močno povezanih čez vse leto in ne samo v času gnezdenja. Samica ostane na območju samca. Prek leta partnerja krepita vezi s skupnim lovom, z dremanjem na skupnih počivališčih, s »čohanjem« ter čiščenjem partnerjevega perja. Med spanjem iščeta telesni stik, najpogosteje tako, da slonita drug ob drugem.

Kje čuk živi

Najdemo ga na območju 84 držav. Njegova razširjenost sega od Sredozemlja in srednje Evrope prek vzhodne Evrope in Srednjega vzhoda vse do srednje Azije, Kitajske in Mandžurije, zanesen pa je bil tudi v Veliko Britanijo in na Novo Zelandijo.

Čukova razširjenost kaže na to, da pri izbiri življenjskega prostora ni zahteven, saj ga najdemo v sadovnjakih, vrtovih, parkih in v naseljih zahodne in srednje Evrope, prav tako je prisoten v puščavskih delih Sirije in skalnatih območjih Mongolije. V osnovi je odvisen od odprtih površin z dovolj veliko gostoto malih sesalcev in večjih žuželk ter od razpoložljivosti lukenj, v katerih gnezdi. Gnezdišča se razlikujejo predvsem glede na življenjski prostor. Zasedajo drevesne in skalne luknje, razpoke, klife, različne strukture v človeških bivališčih, gnezdilnice in ponekod tudi brloge drugih živali. Seveda je razširjenost čuka pogojena s številnimi dejavniki. Prebiva v bolj sušnih predelih, saj se s pogostostjo padavin in z višino snežne odeje zmanjšujeta uspešnost pri lovu in dostopnost plena.

Nekaj čukovih posebnosti

Z vidika nočno-dnevne aktivnosti je čuk še najmanj podoben ostalim sovam, ki so skoraj izključno nočne živali. Predvsem v času vzreje mladičev starša pogosto lovita tudi čez dan, čez vse leto pa lahko čuka opazimo med počivanjem v dimniku, na robu strehe ali na kakšnem kolu. Vrsta ima pester repertoar 22 različnih klicev. Ti tvorijo do 40 zvočnih kombinacij, ki služijo privabljanju partnerja, sporazumevanju med partnerjema, označevanju in obrambi območja ter opozarjanju pred plenilci.

Higiena perja je pri vseh pticah zelo pomembna. Zanjo redno skrbijo s peskanjem in tuširanjem na dežju. Znano pa je, da čuki svoje perje pred zajedavci zaščitijo tako, da posedajo v aktivnem dimniku in se »dimijo«.

Kje ga lahko slišimo pri nas

Pri nas je čuk zaradi izginjanja primernih gnezdišč močno ogrožena gnezdilka. Na Ljubljanskem barju je že na pragu izginotja. Glavna razloga za to sta izginjanje primernih gnezdišč in uporaba kemičnih sredstev v kmetijstvu. Problem pomanjkanja ustreznih gnezdišč je v letu 2014 poskušal omiliti inštitut Lutra, in sicer s projektom nameščanja gnezdilnic za čuka na območju Ljubljanskega barja, ki je bil podprt s strani Mestne občine Ljubljana.

Čuka bomo sicer v Sloveniji najlaže slišali v spodnji Vipavski dolini ali na Goriškem Krasu. Tu so lokalne populacije najbolj številčne in dobro ohranjene. V nekaterih vaseh lahko še vedno poslušamo nekaj samčkov naenkrat, žal pa to postaja prej izjema kot pravilo. Najprimernejši čas je obdobje pred gnezdenjem, in sicer v marcu in aprilu, ko je aktivnost petja na vrhuncu. Pa še recept, kako bomo v tem obdobju čuka najlaže slišali: jasno vreme tik po sončnem zahodu in večer brez vetra! Čarobnost pa lahko doda le še polna luna ... in jasno, petje čuka!

1: Čuk *(Athene noctua)* je majhna sova čokate postave. Pri nas se zadržuje čez celo leto in velja za stalnico.
foto: Dare Fekonja

2: Z izginjanjem visokodebelnih sadovnjakov izginjajo tudi gnezdišča sekundarnih duplarjev, med katere spada tudi čuk.
foto: Petra Hladnik

3: Zaradi izginjanja primernih gnezdišč je bilo v okviru projekta »Čukov dom na barju«, ki ga je s podporo Mestne občine Ljubljana izvajal inštitut Lutra, postavljenih več gnezdilnic za čuka.
foto: Petra Hladnik

4: Mladič čaka na slasten grižljaj, ki mu ga bosta prinesla starša – le-ta v času vzreje mladičev pogosto lovita tudi čez dan.
foto: Matej Kovačič

Mestna občina Ljubljana